

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра політичних наук

**ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ В
СУЧАСНИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ**

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи

на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконав:

студент VI курсу групи 631

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові
науки»

Спеціальність: 052 «Політологія»

Козеко Роман Олексійович

Науковий керівник:

доктор політичних наук, професор

Іванов Микола Семенович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Категоріальний-понятійний апарат санкції сьогодні привертає увагу багатьох науковців та політиків. Це пов'язано із співвідношенням застосування санкцій з проблемами відповідальності, покарання, засобами правового впливу на поведінку великих груп особи тощо. Місце санкцій у політичному процесі протягом історії значно змінювалося. Відомо, наприклад, що в нормах декретів СРСР періоду 1917 - 1921 років, як правило, не існувало чітко визначених санкцій, а містилися лише загальні вказівки на відповідальність перед революційним судом. Значною мірою це пояснювалося тим, що в умовах жорстокої класової боротьби неабияку роль відігравала революційна доцільність, яка визначалася соціалістичною правосвідомістю. У зв'язку з цим досі, на жаль, зберігається тенденція асоціювати закон і покарання за його порушення, перебільшувати соціальну роль санкцій взагалі, кримінальних в особливості.

Доцільність наукової розробки даної проблеми пов'язана з тим особливим значенням, яке має для держави та суспільства проблема функціонування механізму захисту та охорони суб'єктивних прав. Дієвим засобом, виступають правові санкції, які, на етапі сучасних демократичних перетворень, пов'язаних із визнанням людини найвищою соціальною цінністю і закріпленням у Конституції України 1996 року принципу верховенства права, втрачають суто каральний характер. У зв'язку з цим потребують нових наукових пошуків питання теоретичного розуміння функцій, ролі та значення санкцій у праві, законодавчого їх відображення.

Стан наукової розробки проблеми. розробки визначається також тим, що в науковій літературі донині не набули належного опрацювання категоріально-понятійного апарату економічних санкцій.

Ще за радянської доби даній проблемі були присвячені праці таких відомих правознавців, як Б.Т. Базилев, С.Н. Братусь, Г.Н. Ветрова, В.М.

Горшеньов, О.Ф. Іоффе, М.І. Козюбра, С.Н. Кожевников, В.М. Кудрявцев, П.О. Недбайло, В.В. Лазарев, О.Е. Лейст, М.С. Малєїн, М.І. Матузов, І. Ребане, І.С. Самощенко, М.С. Строгович, В.А. Тархов, А.Ф. Черданцев, М.Х. Фарукшин та ін. У полі зору науковців переважно знаходилися проблеми, пов'язані із негативним аспектом правових санкцій, зокрема, в даному контексті розглядалися питання переконання, державного примусу, юридичної відповідальності, правопорушення і т. д. Тобто, санкції відводилася роль захисного механізму, де загроза несприятливими наслідками виступала утримуючим фактором. Зокрема, у галузевих наукових дослідженнях поняття санкції, як правило, ототожнюється з поняттям юридичної відповідальності (М.С. Строгович, В.А. Тархов та ін.). Лише окремі вчені (В.М. Баранов, В.М. Ведяхін, А.В. Малько, М.Г. Проніна та ін.) у своїх дослідженнях заохочувальних норм, пільг та правових стимулів торкалися позитивної сторони правових санкцій.

Об'єктом дослідження є економічні санкції як засіб політичного впливу у міждержавних відносинах.

Предметом дослідження особливості економічних санкцій як засобу політичного впливу у сучасних міждержавних відносинах.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є оцінка ефективності економічних санкцій як засобу політичного впливу у сучасних міждержавних відносинах.

Окреслена мета зумовлює необхідність вирішення таких **завдань**:

- визначити категоріально-понятійний апарат дослідження економічних санкцій;
- з'ясувати історичний досвід застосування економічних санкцій як засобу політичного впливу
- визначити правове поле економічних санкцій в системі міждержавних відносин;
- надати характеристику застосуванню економічних санкцій в

сучасному світі;

- встановити механізми економічних санкцій у вирішенні військових конфліктів;

- визначити перспективи розвитку механізму економічних санкцій в міждержавних відносинах;

Гіпотеза дослідження. Є припущення про те, що в умовах глобалізації роль та значення економічних санкцій в політичних процесах має тенденцію до зростання.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в роботі використано сукупність методів наукового пізнання. Так, порівняльний метод використовується при дослідженні основних характеристик економічних санкцій. Методи системного та структурного аналізу були використані при дослідженні категоріального апарату дослідження. Історичний метод дав можливість аналізу витоків економічних санкцій.

Системний підхід є методологічною основою всієї роботи й використовується для вирішення більшості завдань дослідження. Зокрема, з позицій системного підходу розглянуто правове поле економічних санкцій. Для аналізу законодавчих актів та нормативних документів використовувався системно-аналітичний метод.

Слід зазначити, що в роботі широко використовується комплексний підхід до методології дослідження, коли методи, які застосовуються, доповнюють один одного, дозволяють розглядати досліджувані процеси і явища в їх єдності й різноманітності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в даній роботі цілісно виконано комплекс дослідження механізму економічних санкцій як інструменту впливу на міждержавні відносини. Наукова новизна магістерської роботи полягає у тому, що:

- уточнено поняття «економічні санкції»

- запропоновані необхідні кроки для покращення перспектив розвитку інституту економічних санкцій

Практичне значення одержаних результатів. Положення і висновки дослідження можуть бути використані: для подальшого науково-теоретичного дослідження механізму економічних санкції як інструменти впливу на міждержавні відносини; у навчальному процесі при підготовці студентів за спеціальністю «Політологія».

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких містить по 2 підрозділи, висновків та списку використаної літератури, що нараховує 90 найменувань. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 84 сторінки машинописного тексту, з яких 84 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення виконаної роботи.

У першому розділі «**Теоретичні основи вивчення економічних санкцій як засобу політично впливу в сучасних міждержавних відносинах**» охарактеризовано категоріальний апарат дослідження.

Підрозділ 1.1 «Категоріально-понятійний апарат дослідження економічних санкцій» присвячений аналізу ключових категорій дослідження.

Виявлено, що Ззгальноприйнятий підхід передбачає, що міжнародно-правові санкції являють собою примусові заходи, які застосовуються ООН в централізованому порядку в рамках системи колективної безпеки. Світова практика передбачає наступні обмежувальні заходи впливу щодо держав: економічні санкції; політичні санкції.

Зроблено висновок, що категоріально-понятійний апарат дослідження економічних санкцій є добре опрацьованим елементом таких наук як економіка, політологія, міжнародні відносини, але деякі аспекти не мають

чіткого відображення у реальному економічному та міждержавному секторі і саме це дає нагоду більш економічно розвинутим країнам трактувати економічні санкції саме так, як є вигідно саме їм. При цьому таке поняття як «суверенітет» і всі його етичні складові під тиском інтересів країн ініціаторів санкції стають дуже швидко номінальним явищем. Економічні санкції є складним та багаторівневим елементом сучасних міждержавних відносин,

У підрозділі 1.2. «Історичний досвід застосування економічних санкцій як засобу політичного впливу» розкрито історичне питання походження економічних санкцій.

З'ясовано, що санкції проти інших країн існують вже сотні років. Держави завжди намагалися впливати на своїх сусідів, використовуючи непрямі методи впливу. Але історія показує, що санкції часто лише посилювали проблеми, які були покликані вирішити. Економічні санкції - інструмент зовнішньої політики настільки ж давній, як держава, війна або дипломатія. Сам факт наявності торгових або економічних відносин, різних економічних можливостей, асиметрії в торгівлі або залежно від окремих товарів і послуг породжує можливість маніпуляцій для досягнення політичних цілей.

Зроблено висновок, що історичний досвід застосування економічних санкцій як засобу політичного впливу є необхідність зазначити те, що такий інструмент як економічні санкції у існував у економіці, політиці та міждержавних відносинах ще у V столітті до нашої ери. Вже тоді це був інструмент міждержавного впливу. З часом економічні санкції пройшли шлях від примітивних, односторонніх дій до важкого, багатофункціонального інструменту де відбувається зіткнення інтересів багатьох країн.

У другому розділі «Місце економічних санкцій в сучасній системі міждержавних відносин» охарактеризовано роль економічних санкцій як засобу політичного впливу на інші держави.

Підрозділ 2.1 «Правове поле економічних санкцій в системі міждержавних відносин» проаналізоване право воле економічних санкцій.

З'ясовано, що відповідно до Статуту ООН санкції можна поділити на 3 види:

- дипломатичні;
- економічні;
- військові.

Крім цього, необхідно відзначити, що тільки РБ і ГА ООН має право формувати списки санкції, санкції що вводяться іншими міжнародними організаціями повинні бути узгоджені з Радою Безпеки ООН та Генеральною Асамблеєю якщо мова йде про безпеку світового правопорядку.

Аналізуючи кожен з видів санкцій, передбачених Статутом ООН більш докладно слід виділити наступне. Розрив дипломатичних відносин є однією з можливих заходів примусу, згаданих у статті 41 Статуту ООН.

Зроблено висновок, застосування економічних санкцій змушує державу та її уряд припинити допущені порушення. У своїй крайній формі санкції припускають повну або часткову заборону економічних відносин з державою правопорушницею. В якості примусових заходів економічного характеру зберегли своє значення і реторсії, тобто дії однієї держави, що здійснюються у відповідь на несправедливі дії іншої держави, з метою врегулювання конфлікту між сторонами. Застосування санкцій як інструменту зовнішньоекономічної політики змушує керівництво держави йти на поступки з метою скасування введених відносно неї заходів, оскільки санкції ведуть до економічних втрат, це тим самим викликає незадоволеність відносно політики, що проводиться її урядом, яка спричинила застосування санкцій до даної держави.

У підрозділі 2.2 *«Застосування економічних санкцій в сучасному світі»* охарактеризовано сучасний досвід економічних санкцій, економічних війн та торгівельних блокад.

З'ясовано, що економічні санкції є одним з найдавніших засобів досягнення політичних або економічних цілей, другим по дієвості після військового втручання і, безумовно, одним з найпопулярніших в сучасності. Однак в останні роки спостерігається тенденція зниження ефективності санкцій, що обумовлено глобалізацією економіки, а також «побічним ефектом» від санкцій для країни-ініціатора. Незважаючи на це, їх кількість у світі не зменшується.

Зроблено висновок, що Для підтримання миру і безпеки, необхідно вдосконалити механізм здійснення економічних санкцій за допомогою виявлення більш чітких критеріїв імперативного характеру. У зв'язку з цим представляється закономірною розробка універсальної міжнародної конвенції, яка закріплює основні положення про умови вступу і підтримки режиму економічних санкцій на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

У третьому розділі «Перспектива розвитку механізму економічних санкцій в сучасній системі міждержавних відносинах» наведені тенденції розвитку механізму економічних санкцій.

Підрозділ 3.1 «Механізми економічних санкцій у вирішенні військових конфліктів» дана характеристика військових конфліктів та встановлено як економічні санкції можуть впливати на їх вирішення .

З'ясовано, що у проекті статей про відповідальність держав, підготовленому Комісією міжнародного права ООН, підкреслюється, що міжнародно-правове діяння, що виникає в результаті порушення державою міжнародного зобов'язання, настільки основне для забезпечення життєва важливих інтересів спільноти, що його порушення розглядається як злочин перед міжнародним співтовариством в цілому.

Зроблено висновок, що міжнародне право не обмежує держави в застосуванні санкцій. Для цього не обов'язково потрібен військовий конфлікт. Обмеження на застосування санкцій мають скоріше

внутрішньополітичну природу і визначаються тим, що вважає прийнятним громадську думку країни-суб'єкта санкцій, а також засобами переконання громадської думки, що знаходяться в розпорядженні урядів країн, що ініціюють санкції. Ці неформальні обмеження полягають у тому, що, з точки зору світової громадської думки, обсяг, інтенсивність і ефект економічних санкцій повинні бути в цілому пропорційні мети, заради якої вони вводяться.

У підрозділі 3.2 «Перспектива розвитку механізму економічних санкцій в міждержавних відносинах» визначено які перспективи розвитку чикають економічні санкції та який вплив це буде мати на відносинах між державами,

З'ясовано, що я того, щоб надати рекомендації щодо розвитку економічних санкцій, перспектив їх використання, спрогнозувати вектор розвитку такої складної системи в першу чергу треба аналізувати політику санкцій останніх років у США. Ця країна у сучасних реаліях є тренд сетером економічних санкцій як інструменту міждержавного впливу.

Зроблено висновок, що в системі економічних санкцій країн апріорі закладено конфлікт зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних інтересів країни. З урахуванням збитків, які експорт несе в результаті дії санкцій, можна говорити про те, що санкції перешкоджають реалізації зовнішньоекономічних інтересів розвитку країни. У той же час санкції визначеним чином, хоча і не завжди ефективним, сприяють реалізації зовнішньополітичних інтересів. Таким чином, виникає проблема принесення зовнішньоекономічних інтересів в жертву зовнішньополітичним. Але механізми та інструментальна база для економічних санкцій, як до інструменту тиску будуть мати стійкий характер.

ВИСНОВКИ

У **висновках** узагальнено головні результати магістерського дослідження.

В результаті проведеного дослідження наша гіпотеза підтвердилась, адже досвід країн та міждержавних відносин в умовах глобалізації свідчить

про те, що роль та значення економічних санкцій в політичних процесах має тенденцію до зростання.

На підставі здійсненого дослідження сформульовано такі основні висновки і рекомендації.

1. Визначено, що поняття санкцій має досить стійке «концептуальне ядро». Санкції слід розуміти як інструмент панування в міжнародних відносинах, який передбачає використання країнами-ініціаторами заходів економічного тиску на країни-адресати з метою домогтися зміни їх політичного курсу. В силу екстериторіального характеру дії санкції можна розглядати як засіб втручання в суверенні справи інших держав. Асиметрія суверенітету і могутності - два важливих умови введення санкцій. Країна-ініціатор або їхня коаліція, як правило, значно перевершує країну-адресат, що забезпечує їй / їм невразливість для заходів у відповідь. Санкції відрізняються від торгових воєн, в яких економічні цілі превалюють над політичними; учасники війни часто є партнерами, а не суперниками, баланс сил не грає принципово важливу роль. Іншими словами, економічні санкції - це політичне поняття, незважаючи на те, що в їх основі лежить застосування економічних методів.

2. З'ясовано що економічні санкції, як інструмент ведення зовнішньої політики є гарним інструментом політичного впливу на інші держави, активно використовувалися як в середні віки, так і в сучасний період, підтвердження чому ми можемо знайти при перегляді останніх новин. Найімовірніше, санкції не втратять своєї актуальності і в майбутньому. Потреба в підтримці світового правопорядку і зацікавленість держав у його збереженні обумовлюють особливу значимість даного механізму примусу. Навіть санкції, що не приводять до бажаного результату, чинять тиск на країну-порушника і можуть викликати осуд світової спільноти, що сприятиме їх належного виконання. В цьому і полягає їх регулюючий вплив. У зв'язку з

тим, що в більшості випадків найбільш дієвими виявлялися колективні санкції, слід підкреслити особливу роль ООН в забезпеченні їх ефективності.

3. Встановлено, що дослідження процесу санкцій як інструменти тиску на інші країни, взаємодії країн в умовах існування глобальних ринків товарів і послуг, поглиблення міжнародного поділу праці та ряду інших характеристик глобальної світової економіки дозволяє зробити висновок про двосторонній характер впливу економічних санкцій як на країни - об'єкти тиску санкцій, так і на держави, які виступають в ролі організаторів санкцій. Слід враховувати і наявність негативного зворотного ефекту санкцій на країни-санкціонери. Ціль тиску санкцій сьогодні досить важко досягти, і ефект від санкцій може бути вельми незначним, оскільки країни - об'єкти тиску поступово адаптуються до зовнішніх викликів і загроз, вони шукають і знаходять альтернативні ринки збуту своїх товарів, нових торгових і інвестиційних партнерів, а також розробляють і реалізують стратегії імпортозаміщення.

4. Визначено, що з точки зору розвинених країн, які найчастіше ініціюють санкції, - це інструмент законний і ефективний; навпаки, країни, що розвиваються, які стають об'єктами санкцій, вважають їх інструментом нормативно і етично неприйнятним. Права людини - один з базових критеріїв оцінки справедливості санкцій. Навіть односторонні санкції можуть бути законними, якщо вони виступають як контрзахід, але їх легітимність і ефективність в кінцевому підсумку повинна визначатися мірою обмеження прав людини в країнах-адресатів та за її межами. Однак практика показує, що в порівнянні з міжнародно-правовою легітимністю і етичністю більш значущим фактором виступає політична доцільність. Країни-ініціатори можуть «підлаштовувати» діяльність міжнародних організацій під свої інтереси і навіть порушувати букву і дух їх правил. Важливою страховкою від застосування санкцій на адресу окремих країн залишається їх реальна економічна міць і ширше - потенціал стримування, яким вона володіє.

5. З'ясовано що державам не байдуже, в якому напрямку, за якими критеріями і в якому обсязі будуть розвинені норми і принципи застосування міжнародних санкцій. Для підтримання миру і безпеки, необхідно вдосконалити механізм здійснення економічних санкцій за допомогою виявлення більш чітких критеріїв імперативного характеру. У зв'язку з цим представляється закономірною розробка універсальної міжнародної конвенції, яка закріплює основні положення про умови вступу і підтримки режиму економічних санкцій на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Автор пропонує наступні рекомендації:

- працювати над змінами критеріїв оцінювання економічних санкцій не з точки зору їх введення, а з точки зору їх відкликання.
- приділити більше уваги до характеризування таких категорії як «суверенітет» та «політична етика» саме в контексті міждержавних відносин при використанні економічних санкцій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ

АНОТАЦІЇ

Козеко Р.О. Економічні санкції як засіб політичного впливу в сучасних міждержавних відносинах. – На правах рукопису. Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019. Магістерську роботу присвячено розкриттю теоретичних та практичних аспектів використання економічних санкцій як засобу політичного впливу в сучасних міждержавних відносинах. Розкрито категоріальний апарат дослідження та охарактеризовано механізми

введення економічних санкцій. З'ясовано історичний досвід застосування економічних санкцій як засобу політично впливу в сучасних міждержавних відносинах. Визначена перспектива розвитку механізму економічних санкцій

Ключові слова: економічні санкції, міждержавні відносини, політичний тиск, економіка, політика.

SUMMURY

Kozek Roman. Economic sanctions as a means of political influence in modern interstate relations. - On the rights of the manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree "Master". Black Sea National University named after Petro Mohyla. - Mykolayiv, 2019. Master's thesis is devoted to the disclosure of theoretical and practical aspects of the use of economic sanctions as a means of political influence in contemporary interstate relations. The categorical apparatus of the research is described and the mechanisms of introduction of economic sanctions are described. The historical experience of using economic sanctions as a means of political influence in modern interstate relations is revealed. The prospect of development of the mechanism of economic sanctions is determined.

Key words: economic sanctions, interstate relations, political pressure, economy, politicsю

